

Dr hab. Barbara Szczyпка – Gwiazda

em. kierownik Zakładu Historii Sztuki UŚ

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr. Ryszarda Wójtowicza pt: *Rekonstrukcja w procesie rewitalizacji panoram. Technika, technologia, iluzja przestrzeni*, napisanej pod kierunkiem dr hab. inż. arch. Jadwigi Urbanik w Katedrze Historii Architektury, Sztuki i Techniki na Wydziale Architektury Politechniki Wrocławskiej w 2022 roku.

Praca jest wynikiem wnikliwych, wieloletnich praktycznych i teoretycznych badań Ryszarda Wójtowicza nad trzema panoramami: Panoramą Raławicką we Wrocławiu, Panoramą Feszty Wejście Węgrów oraz Panoramą (cykloramą) bitwa pod Gettysburgiem w Stanach Zjednoczonych. Dysertacja oparta została na rzetelnej analizie materiału zabytkowego i własnych praktycznych doświadczeń konserwatorskich. Na uwagę zasługuje fakt, iż Autor wykorzystał w pracy własne, bogate trzynastoletnie doświadczenia konserwatorskie przy rewitalizacji panoram, które prowadził równoległe ze żmudnymi i dociekliwymi studiami teoretycznymi.

Chciałabym zwrócić uwagę na stosunek pana Wójtowicza do sposobu uprawiania badań naukowych i przedstawiania ich wyników, które niewątpliwie rzutują na ogólne cechy pracy oraz jej walory poznawcze. Prace rewitalizacyjne przy trzech monumentalnych dziełach malarstwa historycznego, które były nośnikami wartości narodowych stały się punktem odniesienia dla wszelkich rozważań naukowych doktoranta.

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska jest znacznej objętości. Całość tekstu komputerowego wynosi 439 stron, na który składają się zasadniczo cztery rozdziały poprzedzone słowem wstępnym, wprowadzeniem, stanem badań i zamknięte podsumowaniem tematu, dokumentacją, bibliografią i spisem ilustracji. Całość tekstu otwiera słowo wstępne i podziękowania, dalej następuje wprowadzenie, gdzie Autor zawarł wiele różnorodnych informacji

dotyczących zarówno własnych konserwatorskich badań jak i wyjaśnienia na czym polega geneza, chronologia powstawania panoram. Tekst narracji zawiera 281 stron . Pozostałe zajmuje dokumentacja zawierająca w poszczególnych aneksach, zestawienie własnych publikacji, prezentacji, ekspertyz i wystaw, zestawienie własnych realizacji konserwatorskich, chronologię powstania panoram, dalej bibliografię i spis ilustracji.

Obszerny tom liczący 439 stron urozmaicony został ilustracjami. Materiał ilustracyjny jest imponujący. 297 fotografii obrazuje zarówno materiał archiwalny (zdjęcia, rysunki, przekroje, rzuty, fasady architektoniczne pawilonów jak i fotografię współczesną, wykonaną przez Autora dokumentację ilustratorską prac konserwatorskich. Pewien niedosyt budzi brak podania źródeł, skąd pochodzą fotografie archiwalne. Nie umniejsza to faktu, iż rozmieszczone w tekście fotografie, które towarzyszą spójnej, dobrze napisanej rozprawie niewątpliwie są pomocne w prawidłowym zrozumieniu poruszanych w tekście problemów. Podkreślić należy, że bogaty materiał ilustracyjny znacznie ułatwia odbiór całości tekstu.

Zatem możemy przyjąć, że tekst rozprawy składa się z 11 ponumerowanych rozdziałów o zróżnicowanej objętości i zawartości merytorycznej. Niewątpliwie dwa rozdziały wprowadzające dalekie są od klasycznego układu dysertacji doktorskiej. Według przyjętych zasad akademickich wstępne elementy prac naukowych oraz zakończenie (podsumowanie) są nienumerowane. Numeracji podlegają rozdziały znajdujące się w osnowie pracy.

W recenzowanej pracy Słowo wstępne i podziękowania (część 1) oraz Wprowadzenie (część 2) zawiera szereg różnego rodzaju informacji dotyczących badań własnych jak i ogólnych. Odnajdujemy tam uzasadnienie badań własnych w kontekście indywidualnego projektu konserwatorskiego, ale także informacje ogólne dotyczące znaczenia i genezy słowa „panorama” w kontekście historyczno – kulturowym, powstawania panoram od początku XIX wieku aż do czasów współczesnych. To osadzenie panoram w kontekście ich powstawania i chronologii tłumaczy ich znaczenie. Doktorant informuje nawet czytelnika o znaczeniu i pochodzeniu niektórych terminów konserwatorskich według *Słownika terminów konserwatorskich i technik artystycznych*. (s.31-34). Myślę jednak, że większym problemem dla

potencjalnego czytelnika pracy byłyby jednak inne pojawiające się w tekście terminy takie jak np. panorama cyklorama.

W rozdziale tym Autor odwołuje się do licznych aneksów (1,2,3) i załączników, które nie zawsze wydają się być uzasadnione. Zestawienie własnych prac konserwatorskich, własnych publikacji, ekspertyz, wystaw wydaje się być niepotrzebne w tej części pracy. Zestawienie panoram konserwowanych konsultowanych i wizytowanych. Chcę zwrócić uwagę, że układ pracy jedynie w ogólnych zarysach odpowiada klasycznym rozprawom akademickim. Wstęp został tu potraktowany indywidualnie i nie do końca jest uzasadniony.

Zaprezentowany w rozdziale 3 stan badań odnosi się głównie do publikacji obcojęzycznych poświęconych publikacjom panoramom, jako takim. Ryszard Wójtowicz orientuje się bardzo dobrze w literaturze przedmiotu, zna obecne wyniki badań, dotyczące problemów konserwatorskich jednak nie zagłębia się w literaturę, analizując istotne kwestie artystyczne dotyczące na przykład cząstkowych problemów Panoramy Raławickiej?

Rozdział 4 rozprawy poświęcony został wnikliwemu omówieniu budowy technicznej panoram. Jest to niezwykle istotna część pracy przybliżająca czytelnikowi, na czym polega budowa techniczna panoramy, jak należy zaaranżować przestrzeń do oglądu panoramy, jaki kształt powinien mieć obraz panoramiczny (hiperbola obrotowa). Jak zaaranżować technicznie przestrzeń. Relacje obraz, przedpole, platforma, „parasol”, korytarz wejściowy.

Ważny z punktu widzenia historyka architektury jest rozdział 5. „Budynki panoram”. Jest to część zwięzła, niezbyt obszerna w stosunku do pozostałych rozdziałów. Doktorant prezentuje w nim najważniejsze według niego budynki panoram we Francji, Niemczech, Anglii w kontekście trzech analizowanych obiektów. Istotne jest tu wejście Ryszarda Wójtowicza w problemy stricte artystyczne i architektoniczne.

Kolejny 6 rozdział rozprawy (s.79 – 98) „Kolejny zarys koncepcji konserwatorskiej” omawia problemy dotyczące celu prac konserwatorskich, prac serwisowych, warunków technicznych i funkcjonowaniu Międzynarodowej Rad Panoram. Wydaje się, że treści te wykraczają poza zakres merytoryczny niniejszej pracy doktorskiej.

Najistotniejszy dla całości tekstu jest rozdział 7, w którym omówiono poddaną konserwacji Panoramę Raclawicką, Panoramę Feszty Wejście Węgrów, Panoramę (cykloramę) bitwy pod Gettysburgiem. Tutaj w trzech podrozdziałach dowiadujemy się o historii panoram, autorskich metodach konserwacji, przyczynach zniszczeń, stanu zachowania, badaniach i programach prac konserwatorskich. Każdą z trzech precyzyjnie zakomponowanych części poprzedza rys historyczny przybliżający dzieje powstania danej panoramy i jej dalszego losu, aż do czasu rozpoczęcia prac przez zespół konserwatorów kierowanych przez Ryszarda Wójtowicza. Najistotniejsze jest tu omówienie własnej, autorskiej metody rewitalizacji panoram, które po realizacji Panoramy Raclawickiej zastosowane zostało w Stanach Zjednoczonych i na Węgrzech. Jest to niewątpliwie najbardziej interesująca część całego tekstu.

.....Analizując układ tekstu ocenianej rozprawy można mieć zastrzeżenia do układu i zasadności umieszczenia w tekście niektórych części Aneksu, który w pracy nazwany został Dokumentacją (s. 283 i dalsze), natomiast poszczególne części zatytułowane zostały aneksami. Autor wielokrotnie odnosi poszczególne jego części (Załączniki) do prowadzonej narracji rozprawy. Już we wprowadzeniu pojawia się odwołanie do Aneksu 1 i 2, „Zestawienie własnych, prac konserwatorskich”, „Zestawienie własnych publikacji, prezentacji, ekspertyz i wystaw”. Według mnie to szczegółowe zestawienie dorobku naukowego i konserwatorskiego Doktoranta jest tutaj bezzasadne. W dysertacji doktorskiej nie prezentuje się pełnego dorobku naukowego kandydata. Także szczegółowe dane dotyczące Międzynarodowej Rady Panoram, które w tekście powiązane zostały z rozdziałem 6 „Ogólny zarys koncepcji konserwatorskiej” (s.79 – 98) są nie na miejscu.

Pewne zastrzeżenia budzą także przypisy. Doktorant niewątpliwie wie, jak posługiwać się odsyłaczami w kontekście dostępnej mu literatury. W całej pracy 179 przypisów ma charakter głównie bibliograficzny, odwołujący się do konkretnych pozycji naukowych. Są także nieliczne przypisy problemowe, odnoszące się do konkretnych zdarzeń artystycznych, historycznych i bibliograficznych. Te nie zawsze udokumentowane są danymi bibliograficznymi: (przypis 58 Jan Styka, s. 99), (przypis 57 Wojciech Horacy Kossak s.102.) Tego typu braków jest w dysertacji więcej. Autor nie podaje

bliżej skąd zaczerpnął większość ilustracji. Informuje jedynie, że jest to ilustracja archiwalna.

Rozprawę zamyka podsumowanie tematu (część 8), wspomniana wyżej Dokumentacja zawierająca aneksy (część 9), Bibliografia i spis ilustracji.

Praca jest nienaganna pod względem zebranych materiałów archiwalnych, literatury przedmiotu, badań własnych i osobistego projektu konserwatorskiego. Dominującą cechą konstrukcji tekstu jest jasność i porządek, który odbiega jednak od przyjętych zasad akademickiej pracy doktorskiej..

Rozprawa Ryszarda Wójtowicza to bez wątpienia dojrzała pod względem merytorycznym całość, w której najważniejsza jest suma wyników badań nad metodami konserwacji panoram opracowanymi przez Autora.

Przedłożona dysertacja nie jest wolna od różnego rodzaju drobnych błędów i uchybień. Można mieć zastrzeżenia do układu niektórych partii tekstu, zasadności umieszczenia niektórych części aneksu (s. 285-296,; s.297-300).

Te i inne drobne uwagi krytyczne nie umniejszają zasadniczo walorów rozprawy imponującej rzetelnością przeprowadzonych badań konserwatorskich, sprawnie napisanym tekstem, demonstrującym rzetelny warsztat konserwatora, historyka sztuki i architektury. Oceniana rozprawa w pełni spełnia warunki stawiane pracom doktorskim. Przedstawione w niej ustalenia badawcze niewątpliwie przyczynią się do poszerzenia stanu wiedzy, głównie o metodach konserwacji panoram, ale także powiązania tych tak popularnych w XIX i XX stuleciu obiektów z architekturą. Dlatego wnoszę o dopuszczenie mgr. Ryszarda Wójtowicza do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Z całą odpowiedzialnością zatem, gotowa jestem polecić pracę mgr. Ryszarda Wójtowicza, jako pozycję godną druku po odpowiednim uporządkowaniu redakcyjnym i autorskim. Jest to kompletne opracowanie, które będzie niewątpliwie pomocne zarówno w dalszych pracach badawczych jak dydaktycznych na różnych poziomach wykładów (szkoły wyższe, średnie, gimnazjalne, prezentacje fachowe dla specjalistów) a pozostałych

zainteresowanych wprowadzi w nieznaną obszar dokonań naukowo - konserwatorskich.

Ostatnia uwaga ma charakter postulatywny. Sądzę, że sensowne byłoby wydanie tej pracy również w języku angielskim i niemieckim, ponieważ już teraz można przewidzieć duże zainteresowanie, jakie wzbudzi ta książka wśród badaczy zachodnioeuropejskich np. węgierskich i amerykańskich.

J. Szczępko - Gierda